

1. Muumibrändi Japanissa

Eija Niskanen, tutkija, Tokio

Muumien suosio Japanissa on aina ollut vahva. Maassa törmää tämän tästä tuotteisiin, joissa Muumi-hahmoa on käytetty myynninedistäjänä. Miltei kaikki tapaamani japanilaiset tunnistavat Muumin hahmon ja osaavat nimetä sen. Kuinka suomalainen Muumi kuitenkin on japanilaiselle yleisölle?

Paneudun artikkelissani Muumien olemukseen Japanissa ja erityisesti Japanissa tuotettuihin animaatiisarjoihin ja niiden suosion myötä syntyneisiin oheistuotteisiin. Pyrin myös valottamaan tulevaisuutta silmälläpitäen vastaavien yhteistyöbrändien luomisen mahdollisuuksia sekä tiellä olevia esteitä.

Muumikirjat

Muumit on lanseerattu Japanissa kolmessa eri vaiheessa. Tuttle-Mori -kustannusyhtiön **Yoshi Iwasaki** kertoo Muumien suosion ensimmäisen aallon Japanissa syntyneen **Kodanshan** julkaisemien kirjakäännösten myötä 1960-luvulla. Muumi-kirjojen ja tuotteiden oikeuksien omistaja on Tuttle-Mori, joka toimi kirjallisena agenttina Kodanshan ja Janssonin välillä. Tuttle-Mori itse on alun perin nimenomaan kirjallisuusagentti, joka on edustanut Muumi-kustantaja Schildtin, WSOY:n, Tammen ja Otavan kirjoja Japanissa ja tuonut maahan lastenkirjallisuutta USA:sta, Saksasta, Britanniaista ja Ranskasta. Japaniksi on käännetty sekä Janssonin alkuperäisromaanit, että niiden pohjalta tehdyt lasten kuvakirjat, joita löytyy jokaisesta japanilaisesta kirjastosta.

TV-animet

Muumit on animoitu Japanissa kahteen otteeseen, vuosina 1969-72 ja 1990-91. **Tove Jansson** ei koskaan hyväksynyt vuosien 1969-70 animaatiosovituksia. Niissä käytettiin Janssonin hahmoja ja miljööä lähtökohtana, mutta hahmoja muutettiin radikaalisti. Myös seikkailuja käsikirjoitettiin omien nuottien mukaan. Sen sijaan **Dennis Livsonin** tuottajapanoksella vuonna 1990-91 tehty sarja on kehitelty suomalaissilmän alla.

Sekä hahmot että seikkailut noudattavat paremmin Janssonin alkuperäisteoksen henkeä, joskin muutoksia japanilaismakuun päin on tehty.

1969-70 Muumi on mielenkiintoinen siinä mielessä, että se edustaa hyvin tuon ajan yleistä japanilaisanimaatioiden trendiä. Sitä oli tekemässä joukko maineikkaita alan ammattilaisia ja se saavutti suuren suosion. Muumit oli esitelty niinkään sille sukupolvelle, josta osa päätyi työskentelemään Japanin maineikkaimpiin animaatiostudioihin.

Millainen mielikuva japanilaisilla on Muumeista riippuu usein heidän iästään: keski-ikäiset ja sitä vanhemmat muistavat aiemman Muumin, nuorempi polvi taas vuoden 1990 Muumin. Animaatiokriikko **Hiromi Ito** sanoo vieläkin muistavansa aiemman Muumin teemalaulun, ja kun kysyin Muumeista Graduate School of Film Production -yliopiston professori **Sugeyamalta**, hän alkoi laulaa aiemman Muumin teemalaulua² Muumeista japanilaisten kanssa keskustellessa kannattaakin pitää mielessä, että monen japanilaisen Muumi-kuva perustuu siihen vanhempaan Muumiin, jota Tove Jansson ei koskaan täysin hyväksynyt. Taiteesta ja kuvakirjoista kiinnostunut väki taas pitää Janssonin alkuperäisteoksista ja piirroksista, joita esittelevä suuri näyttely kiersi Japania vuosina 2008-09.

Moomin 1969-70, Shin-Moomin, 1972

Tuotantoyhtiöt: Tokyo Movie Shinsha (episodit 1-26) / Mushi Pro (episodit 27-65) / Fuji TV.
Tuottajat: Masami Iwasaki, Yoshihiro Nosaki (e1-26) ja Masami Iwasaki (27-65)
Suunnittelu: Zuiyo Enterprise, Shigehito Takahashi
Ohjaajat: Masaaki Osumi (1-26, ohjasi myös Lupin III TV-sarjat), Rintaro (27-65)
Key Animation: Hayao Miyazaki (episodi 23)
Animaatio-ohjaat: Yasuo Otsuka, Tsutomu Shibayama, Osamu Kobayashi (1-26); Hiromitsu Morita, Toyoo Ashida, Mitsuo Ki-mura (27-65)

Ensimmäisen animaatiotarjan tuotti Zuiyo, ja alkupuoliskolla sarjaa animoi Tokyo Movie Shinsha (episodit 1-26), jälkipuoliskolla, maaliskuusta 1970 lähtien esi-



Tokyo Movie Shinsha Muumi vs. Mushi Pro Muumi



Tanoshii Moomin ikka, 1990-91.

tettyjä episodeja teki käytännössä **Osamu Tezukan** studio Mushi Production (episodit 27-65).

Sarjan 65 25-minuuttista episodina esitti Fuji Television ja vuonna 1972 sille tehtiin jatko Shin Moomin eli "Uusi Muumi".

Sekä Mushi Pron jaksot 27-65 että Shin Moomin -jatkon ohjasi tuolloin Mushi Pron leivissä ollut **Rintaro**, joka myöhemmin nousi maineeseen mm. pitkän anime-elokuva Metropoliksen (2001) ohjaajana ja yhtenä Madhouse-animestudion perustajana. Myös **Hayao Miyazaki** työskenteli yhtenä ensimmäisen Muumi-sarjan animaattoreista. Tokyo Movie Shinsha -kauden pääanimaatio-ohjaaja ja hahmosuunnittelija oli **Yasuo Otsuka** (s. 1931), joka oli Toei Dogan johtavia animaattoreita ja Ghibli-ohjaaja Hayao Miyazakin oppi-isä. Myöhemmin Otsuka työskenteli myös Ghiblillä. Muumien alkupuolen vauhdikkaat rikosjuonet saattavat tulla Otsukan omastakin taustasta: ennen animaattoriksi ryhtymistään 1956 hän työskenteli huumepoliisina.

Ääninäyttelijöistä löytyy myös maineikkaita nimiä: Muumin äänen teki tunnettu näyttelijätär **Kyoko Kishida** (1930-2006). Kun näyttelijätär kuoli, uutisissa mainittiin hänen tunnetuimpien elokuvarooliensa, kuten *Woman of the Dunes* ohella aina se, että hän oli Muumin ääni. Alkupuolella, Tokyo Movie Shinshan aikoihin sarjaa käsikirjoitti kirjailija **Hisashi Inoue**,

Sarjaa on nykyisin miltei mahdoton nähdä kokonaisuudessaan, koska Zuion osalta copyright raukesi 1975. Niinpä tätä ensimmäistä Muumi-animesarjaa ei ole koskaan julkaistu videolla tai DVDllä, eikä sitä ole

edes Suginamin animemuseossa. TV-yhtiön arkistoissa se on 16-mm:n filmillä, mistä sitä ei ymmärrettävästi tutkijoille helpolla kaiveta.

Sarja rikkoi monia suomalaisten käsityksiä siitä, mitä Muumit ja heidän maailmansa ovat. Muumeille piirrettiin suu, jopa hampaat, ja useiden hahmojen ihmisenkaltaisuutta korostettiin. Sarjaan luotiin ylimääräisiä ihmishahmoja, joita ei esiinny Tove Janssonin alkuperäisteoksissa. Jansson itse suuttui mm. autojen esiintymisestä sarjassa.

Tokyo Movie Shinshan luoma Muumi oli monilta piirteiltään aikuisorientoitunut anime-sarja. Se lukeutui paremminkin shonen-mangaperintöön, eli pojille suunnattuihin mangoihin kuin koko perheen tai tyttö-mangaan. Muumista tehtiin rasavillimpi pojanraskali mitä hän oli kirjoissa. Muumiseikkailuissa näkyy paljon samaa kuin muissa Zuion tuottamissa animaatioissa, joita useita työstivät myöhemmin Studio Ghiblin perustaneet Hayao Miyazaki ja **Isao Takahata**. Päinvastoin kuin Ghiblin aikaisissa animaatioissa, tuon ajan Miyazaki-Takahata-tuotoksissa, esim. *Lupin III – Cagliostro'n linna* (jonka tuotantoyhtiö on Muumi-sarjan alkupään tuottaja Tokyo Movie Shinsha), oli paljon aikuisorientoitunutta huulenheittoa, takaa-ajoa, puolirikollisia mutta hurmaavia hahmoja ja niin edelleen. Muumi-sarja tarjoaa monia samantyyllisiä hahmoja ja tapahtumia.

Animaatiotapahtumien järjestäjä **Hiromi Ito** epäilee, että jos Muumi olisi animoitu tarkalleen alkuperäiskirjojen mukaan, siitä ei olisi koskaan tullut hittiä Japanissa.



Muumien krediittijaksos animoinut Kazushige Yusa sal myöhempiin animaatiohahmoihinsa vaikutteita Muumista.

Kun sarja siirtyi puolivälissä Mushi Prolle, luotiin eri jaksoille erilainen sävy, tehtiin esimerkiksi mystinen Muumi-seikkailu, pelottava tarina, absurdi tarina jne. Mushi Pro muutti hahmojen ulkoasua, ja Muumin hahmoa palautettiin lähemmäs alkuperäistä Janssonin hahmoa. Esimerkiksi Muumin silmien muotoa muutettiin tässä vaiheessa Tokyo Movie Shinshan suurista silmistä muumimaisemmiksi nappisilmiksi ja samoin Muumin korvat piirrettiin aiempiin virtahepokorviin verrattuna pystymmiksi.

Mushi Pro kävi keskusteluja Tove Janssonin kanssa, joka tuli Japaniin. Hän olisi halunnut värittää Myyn ja Snufkinin kädet mustiksi. Mushi Pron mielestä tämä ei sopinut sarjaan. Sarjaa tuottaneen Moritan mukaan Muumin kaltainen, puhtaasti ääriiviivaan perustuva hahmo päätyy helposti muuttamaan muotoaan animoijien käsissä, esimerkiksi Muumin kasvojen pituus vaihteli eri kuvissa³.

Shin Moomin (Mushi Production, 1972) tuottajat pyrkivät puolestaan tekemään uusiksi joitakin vuosien 1969-70 jaksoja, tällä kertaa paremmin alkuperäisteoksia vastaaviksi. Sarja on ainoa varhaisista japanilaismuumeista, jolle Tove Jansson myönsi kansainväliset levytysoikeudet. Sarjaa tehtiin 54 episodina. Sarjojen krediittijaksot avautuvat viehättävästi ”animaattorin kädellä”, eli Muumi muotoutuu vähitellen sketsimäisestä luonnoksesta Muumi-hahmoksi⁴. Tällä kertaa siis studio pyrki lähelle alkuperäistunnelmaa, mutta ulkomaanmyyntiä ei silti ajateltu, vaan sarjaa tehtiin japanilaisyleisölle⁵.

1990-91:

Tanoshii Moomin ikka/Iloinen Muumi-perhe/ Muumilaakson tarinoita

1990 alettiin tuottaa uutta Muumi-sarjaa. Tällä kertaa koordinaattorina toimi Dennis Livson, ja sarjalle hankittiin Janssonien siunaus ja tarkastusoikeudet. Ohjaajana toimi **Hiroshi Saito**, joka oli ohjannut useita *World Masterpiece Theater* –sarjan klassikkoja. 1990-91 episodeja syntyi kaikkiaan 104, ja lisäksi vuonna 1992 pitkä elokuva *Muumi ja pyrstötähti*.

Suomenjuutalainen lastenohjelmatuottaja Dennis Livson oli harjoittanut Hollannissa sijaitsevan tuotantoyhtiönsä kautta yhteistyötä Japaniin päin vuodesta 1983 alkaen mm. *Alfred J. Kwak* -animaation puitteissa. Japanissa oli tekniikka hallussa ja paljon animointia osaavaa työvoimaa. Parhaimmillaan Muumia animoi Telescreen-studiolla 600 henkeä. Kaikki sarjassa on käsinpiirrettyä.

Janssonien puolelta projektissa oli aktiivisena Toven veli **Lars Jansson**. Näin ollen seikkailut käsikirjoitettiin sekä kirjojen että sarjakuvien pohjalta. Osan tarinoista kehittivät japanilaiset käsikirjoittajat⁶. Joitakin kohtia piirrettiin suomalaisten pyynnöstä uudelleen: mm. Muumitalosta poistettiin televisio. Episodit esitettiin TV Tokyo –kanavalla, ja Suomessa ne esittivät YLE 1, YLE 2 ja ruotsinkielisenä versiona FST. Jaksoista kolme ei ole esitetty Suomessa (episodit 12, 50 ja 102), koska niissä on liikaa väkivaltaa ja actionia suomalaisen lastenohjelmaan. Sarjan alkuperäinen, **Sumio Shiratorin** säveltämä musiikki pysyi muuten taustalla, mutta alku- ja lopputeemalaulut vaihdettiin **Benny Törnroosin** musiikin suomen- ja ruotsinkielisiin versioihin. Sarja myytiin useisiin kymmeniin maihin.

Suomenkielistä dubbausta hoiti YLEllä **Jertta Ratia-Kähönen**. Suomalaiset ääninäyttelijät ovat erityylyisiä kuin japanilaiset: japanilaiset korkeat lapsenomaisemat äänet on vaihdettu suomalaisen rauhallisiin ja aikuisiin ääninäyttelijöihin. Lapsinäyttelijöitä ei voitu harkita, koska sarjaa tehtiin viikoittain vuoden ajan⁷.

Yasuhiro Nakura, kuvittaja, oli saanut mainetta animoijana, jonka kuvat muistuttavat lastenkirjojen kuvia. Hän oli myös Miyazakin *Laputaan* key-animaattori, **Gisaburo Sugiin** ohjaaman *Night on the Galactic Railroad* -elokuvan key-animaattori ja **Shikibu Murasakin** klassikkoromaani *Genjin* tarinan animaatio-ohjaaja, hahmosuunnittelija ja key-animaattori. Nakura oli siis ennen *Muumia* työskennellyt eräiden tunnetuimpien

ja taiteellisesti arvostetuimpien animaatioelokuvien parissa. 1990 hän teki Tanoshii Moomin ikkaan character designin, animaatio-ohjauksen ja key animoinnin.

Muumin jälkeen hän animoi *Rintaron* (joka ohjasi 1970 ja 1972 Muumia) teatterianimen *Metropolis* ja Mamoru Oshiin Cannesin kilpailusarjaan päässeen *Ghost in the Shell - Innocence*.

Muumilaakson tarinoiden krediittijakson animoinut **Kazushige Yusa** ketoo omasta tiestään Muumi-produktioon. "Tein töitä eri studioilla, kuten Manga Nippon Mugashibanashi -yhtiöllä. Animoin **Oshiin Urusei Yatsuraa**. Olin luonut *Tsuruhime Ja!* -animen krediittijakson, ja niinpä minuun otettiin yhteyttä ja pyydettiin tekemään *Muumin* krediittijakso. Tein sen vierailijana sivuhommina *Tsuruhime Ja!*sta, ja siksi nimeäni ei näy Muumin krediiteissä."

"Silloin ei ollut CG:tä ja kaikki tehtiin käsin ja laskettiin tarkkaan. Arvelen, että animaattoreissakin oli paljon 1970-luvulla ensimmäisen Muumin aikana kasvaneita, ja siksi alettiin tehdä remakea. Olin innoissani kun pääsin mukaan tekemään sitä. Pysin krediittijaksossa liikkeen pehmeuteen ja sulavuuteen. Kiinnitimme huomiota yksityiskohtiin, miten esimerkiksi pilvi heijastuu Muumitalon ikkunalaasiin."

Yusa arvelee, että hänen polvensa monet animaattorit ovat saaneet vaikutteita Muumeista. Muumissa oli lumoavaa yksinkertaisuutta, kauniit värit, pehmeä ja ystävällinen maailma. "Nykyisin tuontyylinen animaatio on vähentynyt. Toimintaa on enemmän. Sponsoreilla on suuri vaikutus TV-animehen nykyään – anime täytyy olla tuotteistettavissa. Itse en juuri välitä sen tyyllisestä animesta." Yusa tekee nykyisin freelancena NHK:n lastenohjelmiin animaatioita ja luo mielellään Muumin tavoin pehmeitä, lempeitä animerahmoja.

Oheistuotteet

Erilaiset Muumi-oheistuotteet alkoivat kukoistaa Japanissa toisen sarjan eli vuoden 1990 aikoihin. Tuttle-Morilta on lisenssin hankkinut noin 80 tuoteryhmää, jotka kattavat yhteensä tuhansia eri tuotteita pyyhkeistä kännykkäkoruihin saakka. Lisäksi Japanissa myydään Suomessa tehtyjä Muumi-tuotteita, esimerkiksi litalan mukeja. Esinetuotannon lisäksi Nuuskamuik-

kusen hahmoa on vaeltajaluontelle sopien käytetty internetin matkahakukone Rakutenin maskottina. Pikku Myy on puolestaan vauhdittanut tv-mainoksissa Shiseidon kosmetiikan myyntiä. Tuotteet pyritään valitsemaan Muumi-henkeen sopiviksi. Tove Jansson on erityisesti kieltänyt Muumi-lisenssoinnin lääkkeille, energia- ja öljy-yhtiöille sekä poliittisille puolueille. Muumibrändillä voidaan Japanissa myydä aikuisillekin, koska maan erityispiirteisiin kuuluu erilaisten anime- ja manga-tyylisten tuotteiden ja pehmolelujen ostelu aikuisenakin.

Iwasakin mukaan Muumi on helposti lisensoitava tuote, koska siinä on paljon erilaisia, fantastisia hahmoja. Eri hahmoille löytyy juuri sen hahmon olemukseen sopivaa sponsoroitavaa. Hahmot ovat sopivan pehmeitä, pyöreitä ja suloisia. Ne ovat myös turvallisia. Esimerkiksi Peppi Pitkätossu on hahmona suosittu, mutta sitä ei käytetä oheistuotteissa juuri lainkaan. Ihmiseen perustuvia hahmoja on vaikeampi hyödyntää oheistuotesuunnittelussa kuin eläin- ja fantasiahahmoja. Tästä on olemassa yksi poikkeus, *Tintti*, johon perustuvat oheistuotteet myyvät kohtuullisesti Japanissa.

Tuttle-Mori Moomin Charactersin edustajana törmää silloin tällöin Kiinassa ja Taiwanissa tehtyihin laittomiin Muumi-tuotteisiin. Niitä ei ole kuitenkaan valtavasti verrattuna *Pokemon*- ja *Doraemon*-piraattituotteisiin. "Piraattituotteet ovat kuitenkin merkki hahmon suosiosta, joten niiden löytyminen ei ole aina täysin huono asia", huomauttaa Iwasaki.

Liikeideoina Muumia on hyödynnetty Tokion Muumikahvilassa Moomin Cafe and Bakery⁸, jonka omistaa Benedict-yhtiö, ja toisessa, Fukuokassa sijaitsevassa vastaavanlaisessa kahviossa. Kahviossa istutetaan aina asiakkaiden kanssa samaan pöytään iso Muumi-pehmohahmo. Leipomon puolelta saa suomalaista ruisleipää. Liikkeessä on pieni puoti, jossa on erilaista Muumi-tavaraa. Chibassa on puolestaan avattu vuonna 2009 Muumi-aiheinen junarata. Japanin virallisia Muumi-sivuja pitää yllä Tuttle-Mori osoitteessa www.moomin.co.jp/index.html.

Hahmojen suosio

Japanilaisten ehdoton Muumi-lempihahmo on Nuuskamuikkunen. Hiromi Ito selittää Nuuskamuikkusen suosiota näin: "Hän on vapaa. Tavalliset ihmiset eivät ole niin vapaita, mutta fantasiassa voi olla sitä. Nuus-

kamuikkunen saa olla vapaa, koska se kaikki tapahtuu fantasiamaailmassa, jonne vapaudenkaipuu voidaan projisoida. Se ei tarkoita, että Nuuskamuikkusesta pitävät ihmiset lähtisivät kiertämään maata, jos heille annettaisiin mahdollisuus. Nuuskamuikkunen on suositumpi kuin Muumipeikko itse. Muumi on hyvä poika, Nuuskamuikkusesta on hieman särmiä. Hän on hieman kuin poliitikot **Yoichi Masuzoe**, **Junichiro Koizumi** ja **Makiko Tanaka**. He sanovat suoraan mitä ajattelevat, siksi heistä pidetään.”

Vuonna 1969 tehdyssä Muumissa, sarjan alkujaksoissa, Muumi tapaa ensi kertaa Nuuskamuikkusen. Muumi miettii, uskaltaako nousta pelottavalle vuorelle. Silloin hän kuulee kitaransoittoa. Se on Nuuskamuikkunen. **Katsuhisa Hattorin** säveltämässä Nuuskamuikkusen laulussa on selviä vaikutteita Japanin 60-luvun folk- ja poliittisesta balladimusiikista, ja Nuuskamuikkunen onkin hieman kuin hippi tai kuin **John Lennon**, suosikki-Beatle Japanissa⁹.

Nuuskamuikkunen kalastaa ja tarjoaa myöhemmin Muumille iltanuotiolla kypsennettyä kalaa. Tässä kohtauksessa sama Nuuskamuikkusen laulu on sovitettu western-tyyliseksi taustamusiikiksi, samoin kuin koko kohta, joka toistaa yksinäisen lännensankarin stereotyyppiä. Muumi kyselee nuotiolla, mistä Nuuskamuikkunen tulee ”Tuolta”, vastaa Nuuskamuikkunen Minne olet menossa, tiedustelee Muumi ”Tuonne”. Nuuskamuikkunen selittää, miten hän kulkee kuin tuuli minne sattuu ja että matka on hänen elämänsä. Muumipeikon ensikohtaaminen Nuuskamuikkusen kanssa siis korostaa jälkimmäisen vaeltavaa elämäntapaa, ja western-tyyliseksi sovitettu musiikki luo myös myyttisen vaeltavan lännenelokuvasankarin hohtoa häneen.

Nuuskamuikkusta voi myös verrata osittain Torasaniin, 48 elokuvan sankariksi päätyneeseen kulkurihahmoon (*Otoko wa tsurai yo*, ohj. Yoji Yamada, 1969-1995). Tora-san kiertää ympäri Japania myymässä tempelmarkkinoilla, mutta palaa joka episodissa tukiolaisen sukulaisperheensä huomaan.

Vapaasti kiertävillä sankareilla on siis ollut tilausta Japanissa. ”Nuuskamuikkusella on arvovaltaa. Hän ei puhu paljoa, mutta kun avaa suunsa, antaa hyviä neuvoja. Hän on kuin viisas vanhempi japanilainen setä”, arvelee animoija Yusa. ”Naisten mielestä Nuuskamuikkunen on cool. Samastuin häneen teininä, koska olin samanlainen laiha riuku.” Nuuskamuikkunen on

myös päähenkilöiden joukossa ainoa ihminen, kuten Mushi Pron Muumi-ohjelmaesite tietää kertoa¹⁰.

Toinen Japanissa suosittu hahmo on Pikku Myy. ”Hän on vikkellä kuin japanilainen nainen.”, sanoo animaatio-ohjaaja Yusa. Myös Niiskuneidin veli Niisku nousi ensimmäisen animoidun sarjan suosikkiahmoksi. Suosion syynä on erityisen mieleen jäävä ääninäytteleminen, josta vastasi Mushi Pron tuottaman *Shin Muumin* aikana sekä joissakin alkupuolen episodeissa **Taichiro Hirokawa**.

Myös vakavampaa, akateemissävyyistä kirjoittelua on syntynyt Muumien pohjalta. Tutkija **Mayumi Tomihara** on julkaissut useita Muumeja käsitteleviä kirjoja, joissa hän palaa myös alkuperäisiin kirjoihin ja vuodesta 1954 London Evening Newsissä julkaistuun sarjakuvaan. Vuonna 2006 julkaistussa kirjassaan *Moomin no futatsu no kao* (Muumin kahdet kasvot) Tomihara käsittelee Muumi-tarinoiden kahta puolta, sitä, että tarinoissa on sekä lapsille että aikuisille avautuvia tarinatasoja.

Useimmat japanilaiset eivät miellä Muumia suomalaiseksi tai erityisesti minkään maalaiseksi. ”Muumi on... Muumi”, vastaa yliopiston elokuvatuotantoprofessori. ”Muumi tulee Muumimaasta, ei mistään ulkomailta”, selittää lapsuudessaan Muumeja katsonut nainen.



Anime ja Muumihahmot

Kahta japanilaista Muumi-sovitusta voidaan arvioida japanilaista animeteollisuutta vasten. Vuonna 1962 ensimmäistä Muumi-sarjaa tuottamassa ollut Mushi Pro aloitti TV-animaatiotuotantobuumin, kun 1962 Osamu Tezukan tekemä, ensimmäinen TV-anime *Astro Boy/Tetsuwan Atomu* alkoi pyöriä TV:ssä.

1960-70-lukujen vaihteessa Zuio, joka oli ensimmäisen Muumi-sarjan yleistoteuttaja, oli mukana tuottamassa *World Masterpiece Theater /Sekai Meisaku Gekijo* –animaatiosarjaa. Sarjassa esiteltiin erilaisia maailmankirjallisuuden tunnettuja teoksia ja tarinoita animoituina, ja ne esitettiin sunnuntai-iltaisina. Sarja pyöri 1969-1997 kaupallisella Fuji-TV -kanavalla, tuottajina Zuio ja myöhemmin sen toiminnot perinyt Nippon Animation. Sarja alkoi uudelleen 2007 Fujin satelliittikanavalla. Vuoteen 1978 saakka sen sponsori oli Calpis-juomabrandi, ja sarjaa kutsuttiinkin Calpis Manga-teatteriksi ja myöhemmin Calpis-lastenteatteriksi ja Calpis-perheteatteriksi.

Sarjan tunnettuja teoksia ovat Muumin lisäksi **Johanna Spyrin** teosten pohjalta tehty *Heidi Alppien tyttö/Arpusu no shojo Heiji* (1974), *Kotikunnaan Anna/Akege on Anne* (1979) ja pohjoismaiselta näyttävä *Katri/Makiba no shojo Katori* (1984). Sarjan teossa olivat vankasti mukana Toei Doga –animaatiostudiolta lähteneet Hayao Miyazaki ja Isao Takahata, jotka nytemmin tunnetaan *Ghibli*-animaatioistaan.

Parivaljakolla oli aikeena animoida muitakin pohjoismaisia lastenklassikkoja, sillä Miyazaki matkusti mm. Ruotsiin neuvottelemaan *Peppi Pitkätossun* animointioikeuksista, joita **Astrid Lindgren** ei myöntänyt. Matkalta tehdyt Tukholman Vanhakaupunkiluonnokset päättyivät kuitenkin *Ghibli*-animaatio *Kikin* lähetti-palvelun kaupunkikuvan lähtökohdaksi.

On luonnollista, että maailman tunnetuimpia lastenkirjoja haravoidessaan Zuio ja tekijät törmäsivät myös *Muumiin*. Animaatiotutkija **Hiromi Iton** mukaan 60-70-luvun animaattoreilla oli paljon tyyllistä kokeilunhalua, ja tämä kokeellisuus keskittyi TV-animaatioon.

Nykyisin taiteellisempaa animaatiota tekevät joutuvat tekemään sitä paljolti harrastuksena, ehkä esitettäväksi lähinnä Hiroshiman animaatiofestivaaleilla ja ilman että animaatiosta koituu yhtään rahallista voittoa tekijälleen. Vaikka tekijät eivät olleet 60-70-luvulla indietekijöitä, heidän omaperäisyytensä säilyi teollisuuden keskelläkin.



Heidi Alppien tyttö (1974)

Japanilaiset yhteistuotannoissa

Animaatiotapahtumien ohjelmistonsuunnittelija **Hiromi Ito** sanoo, ettei japanilainen animeteollisuus ole juuri tehnyt yhteistuotantoja, vaan miltei kaikki ulkomaille suuntautuva toiminta on ollut alihankkijaluonteista. Yhteistyö aasian partnerin kanssa on perustunut puhtaasti kustannustekijöihin, itse yhteistyöstä ei ole sinänsä synny mitään meriittiä tai lisämainetta tuotannolle. Japanilainen animeteollisuus on nykyisin jyrkän hierarkista. Tyypillinen anime-studio suunnittelee produktion, ja studion sisällä tehdään kuvakäsikirjoitus, hahmojen suunnittelu ja key-animaatio. Välilikuvat eli in-betweeners, samoin kuin väritys teetetään alihankintaproduktiona yleensä muualla Aasiassa, halvemman hintatason maassa, kuten Kiinassa ja Filippiineillä – ainoana poikkeuksena säännöstä *Ghibli*, jolla on kuukausipalkkainen henkilökunta. Osa tuotannosta saatetaan teettää myös Etelä-Koreassa. Animaatiostudioiden suhde tällaisessa tuotannossa ei ole tasa-arvoinen yhteistuotantosuhde, vaan produktio suunnitellaan ja johdetaan Japanista käsin, eikä alihankkijalla ole luovaa suunnitteluvalltaa.

Kyoto Seika –yliopiston animaatio-osaston professori **Takashi Magohri** on huolissaan Japanin animeteollisuuden yhä suuremmasta riippuvuudesta muualla Aasiassa olevista alihankkijoista. Aiemmin japanilainen animaattori koulutettiin alalle piirtämällä kolme vuotta in-betweenejä, jonka jälkeen hän pääsi key-animaattoriksi. Hänen oli siis hankittava erinomainen animointi- ja piirustustaito piirtämällä tuhansia välilikuvia. Nyt kun tämä työvaihe on siirretty suureksi osaksi muualle Aasiaan, joutuu koulusta valmistuva miltei suoraan key-animaattoriksi, ja ennen pitkää animoinnin taso kärsii. Jotta japanilainen animeteollisuus säilyisi yhtä luovana kuin tähän asti, on teollisuus olisi Magohrin mukaan pidettävä kotimaassa.

Japanilaisilla anime-yhtiöillä ei ole siis juurikaan kokemusta tasavertaisesta yhteistuotannosta ulkomaisen partnerin kanssa lukuunottamatta Studio 4°C:tä, joka toteutti Matrix-sivuprojektin *Animatrix* yhteistuotantoa Warnerin kanssa. 4°C on myös ainoa japanilainen animestudio, jossa ulkomaalainen on päässyt ohjaamaan anime-elokuvan (*Tekkon kinkreet*, 2006, ohj. Michael Arias)¹¹.

Yhteistuotannoissa on animoinninkin kannalta omat ongelmansa: 4°C animoi Warnerille, ja koska animointi tehdään Japanissa, mutta puheääni nauhoitetaan USA:ssa englanniksi, on 4°C joutunut tutkailemaan kasvojen animointia. Japania puhuessa suuta liikutetaan täysin eri tavalla kuin englantia puhuessa.

Vaikka Ghibli onkin käyttänyt maailmankirjallisuuden klassikkoja teostensa alkutarinoina (*Maameren tarinoita*, *Liikkuva linna*, *Arietty*), perustuu valtaosa nykypäivän animeista japanilaisiin mangoihin tai alkuperäisaiheisiin. ”Ei Japanissa tunneta juuri eu-roopalaista animaatiota,” väittää animoija Yusa. ”Alalla olevat tai erityisesti siitä kiinnostuneet tietävät, mutta suuri yleisö ei. Japanissa on paljon omaa animeta. Disney toki on suosittu Japanissa. Olen viime aikoina käynyt itse Anecyn festivaaleilla miltei joka vuosi, ja mielestäni eurooppalainen animaatio on hyvin tasokasta. En tiennyt aiemmin tätä.”

Toinen ongelma yhteistyölle on Hiromi Iton mukaan se, että Japanista puuttuu yksi selkeä instituutio, josta saisi kaiken elokuva-alan tiedon. Maassa ei ole mitään elokuvasektöriä kaltaista laitosta, ja julkista tukea saava Unijapan¹² keskittyy lähinnä promoitoimaan jo tehtyjä elokuvia ulkomaille, ei tukemaan niiden tuotantoa. Graduate School of Film Production –yliopiston professori **Takane Sukegawa** kritisoi Japanin virallisen tahon tapaa tukea toimintaa. Vaikka Japanin Talous- ja finanssiministeriö METI puhuu sisällöntuotantoteollisuudesta ja Cool Japanista, he keskittyvät enemmän isojen tapahtumien järjestelyyn ja anime-keskusten rakenteluun kuin antamaan tukea animestudioille tuotantoa varten. Ruohonjuuritasolla, animaatiostudioissa palkat menevät alaspäin ja tuotantoa siirretään halvempiin maihin. Kulttuuriministeriö antaa hieman tukea kulttuurillisesti tärkeiksi katsomiensa elokuvien ja animaatioiden tuotantoon, mutta tuen

jakoperusteet eivät ole selkeät ja tukisummat ovat hyvin pieniä. Lisäksi koko tukisysteemi on hajallaan: METI puuhaa yhtä, kulttuuriministeriö toista eikä mitään keskitettyä tukipolitiikkaa ole.

Hiromi Ito näkee yhteistuotantomahdollisuuden Koji Yamamuran kaltaisissa animaattoreissa, jotka ovat taiteellisesti kunnianhimoisia, mutta jotka omien kuvitus- ym. töidensä kautta elävät tekemisensä kautta. Vuonna 2008 Hiroshimassa Grand Prix’n saanut Yamamura tekee parhaillaan uutta animaatioelokuvaa Kanadassa National Film Boardin rahoituksella. Näissä tapauksissa on todellisen yhteistyötuotannon sietäminen: molemmat tahot laittavat rahaa sisään ja huolehtivat taiteellisesta sisällöstä. Yamamura kykenee tähän, koska hän on matkustanut paljon ulkomaisilla animaatiofestivaaleilla ja tuntee hyvin kansainvälistä animaatiota. Hänenlaisiaan ei ole Iton mukaan Japanissa paljoa. Jos olisi, olisi helpompaa kehittää kansainvälisiä projekteja.

Myyntialueena pienet maat luonnollisesti kärsivät. Ranskassa tai Saksassa on jo iso potentiaalinen katsojakunta, mutta Suomi on liian pieni japanilaisille animestudioille. Niinpä aiheiden pitäisi olla laajempaa Euroopan aluetta kiinnostavia, samalla kun ne kiinnostavat myös japanilaisia.

Yksi ongelma onkin tarinanvalinta. Unijapanin johtaja Takashi Nishimura kuvailee vuosien 1970-72 Muumi-ohjaaja Rintaron japanilais-ranskalaista yhteistyöanimaatioelokuvaa *Yona Yona Penguin*. Elokuva ei tuottanut kovin hyvin japanilaisessa box officessa, syynä se, että sen aihevalinta lankesi jonnekin lasten- ja nuorten otakujen animen väliin. Yona Yona Penguin ei ole tunnettu hahmo Japanissa, jossa miltei kaikki lastenanimet debytoivat ensin mangahahmoina, joiden pohjalta voidaan turvautusti tehdä hittianime. Toisaalta Yona Yona Penguinin hahmo ja tarina eivät ole tarpeeksi mielenkiintoisia nuorille ja nuorille aikuisille, jotka seuraavat animeta. Heille animessa pitäisi olla actionia, hyvännäköisiä ihmishahmoja ja erotiikkaa. Heitä kiinnostavat esimerkiksi Mamoru Oshiin anime-elokuvat.

TV-anime on hieman eri asia, koska sillä on aikaa rakentaa pikkuhiljaa mainetta ja suosiota, mutta on vai-

kea markkinoida teatterianimaatiota, jos sen aihe ei ole ennalta tunnettu Japanissa. Ainoa poikkeus tähän on Ghibli, joka on rakentanut niin vahvan studiobrändin, että loipa se mitä hyvänsä valkokankaalle, yleisöä riittää.

Yhteistyön alalla toiveita voi asettaa nuorempaan polveen: esimerkiksi Kyoto Seika –yliopiston ja suomalaisten koulujen, Aalto/TAIK:n ja Turun Taideakatemian välillä on opiskelijavaihtoa, ja kukaties tulevaisuudessa syntyy tätä kautta suomalais-japanilaista animaatiota. Samoin Tokyo University of Arts on aloittanut animaation maisteriohjelman, ja laitoksella on jo käynyt työpajaa vetämässä virolainen Priit ja Olga Päärn –animaattoripariskunta – mikseipä myös Suomeen päin opiskelija- ja opettajavaihto onnistuisi.

Muumianimoija Yusan mielestä ulkomailla tehty Muumi-tyylinen animaatio tai konsepti pärjäisi Japanissa, koska sen tyyllisiä on nykyisin vähemmän Japanissa. NHK:n tapaiset paikat ottaisivat hänen mukaansa mielellään ohjelmistoonsa vanhempien mielestä hyvää Muumi-tyylistä animaatiota, joka on turvallista katsottavaa lapsille päinvastoin kuin vaikkapa räävähuumorilla toimiva *Crayon Shin-chan*.

Japanilaisanimen liike on erilainen kuin Disneyllä. Kustannussyistä ei animoida ykkösillä, ja usein vain osa kuvaa laitetaan liikkumaan, esimerkiksi vain silmät tai suu. Japanilainen myöhäisillan aikuisorientoitunut anime onkin kuin kamishibaita, japanilaista esielokuvallista kertomataidetta, jossa kuvia vaihtamalla kerrottiin tarina ja kertojan osuus oli tärkeä juonen ymmärtämisessä. Yusan mielestä ulkomaalaisen on vaikea tehdä animeta japanilaisille nuorille ja nuorille aikuisille, esimerkiksi vaadittavat gagit ja vitsit ovat hyvin japanilaisia. Japanilaiset pitävät kuvien tuhertamisesta, ja he piirtävät tunnollisesti yksityiskohtaisia kuvia, vaikeivätkään saa siitä paljoa palkkaa. Yusan mukaan ulkomaalaiset eivät suostuisi tekemään sellaista niin pienellä rahalla. Kyoto Seikan professori Magohri viittaa japanilaisanimaation tarinoiden monipolvisuuteen ja hahmojen tiettyyn syvyyteen pohtiessaan animen suosiota. ”Jos tähtää Japanin markkinoille, kannattaa tehdä lyhyttä animaatiota Muumi-tyyliin.”, tähdentää Yusa.

Tuttle-Morin Iwasakin mielestä ongelmana ovat nykyisin pienenevät markkinat. Vaikka Japanin tv:ssä pyörii kymmeniä animesarjoja viikoittain, on luku silti mennyt alas 10 vuoden takaisesta tilanteesta. Samalla kun katsojaluvut alenevat, yhtenä syynä väestön vanheneminen, vain tietyt, taatut animaatiot keräävät jättiläisön. Näitä ovat Ghibli-animaatiot, *Doraemon*, *Anpanman* ja ”Japanin Simpsonit” *Crayon Shin-chan*. Iwasaki huomauttaa, että muualla maailmassa suosittu anime- ja kuvakirja-hahmot eivät myy yhtä hyvin Japanissa. Esimerkiksi *Babar* on suosittu ympäri maailmaa, muttei Japanissa. *Paddington* on suosittu eurooppalainen hahmo, jota ei juurikaan tunneta Japanissa. Suosittuja ulkomaalaisia hahmoja ovat olleet Disney-hahmojen lisäksi Tenavat ja etenkin *Ressu*-koira ja *Peter Rabbit*. Myös *Wallace ja Gromit* ovat tunnettuja, ja sarjassa esiintyvä Late Lammas on saanut omat oheistuotteensa Japanissa. Studio 4°C:n Marimi Sakurain mielestä ulkomaisissa animaatioisarjoissa on erilainen väritys kuin japanilaisissa, joissa värien nyanssi on hyvin harkittua.

Lopuksi

Vuosina 1990-91 Japanissa animoitu *Muumilaakson tarinoita* on muokannut paitsi japanilaisten, myös suomalaisten käsityksiä Muumeista. Kun oma sukupolveni tutustui Muumien maailmaan Janssonin alkuperäisteosten kautta, on japanilaistettu Muumi suurelle osalle nuorempaa suomalaispolvea se oikea Muumi. Harva nuori suomalaisperhe edes tajunnee kuluttavansa japanilaista animekulttuuria, kun he pyörittävät lapsilleen ties kuinka monetta kertaa tutut Muumi-videot. Liekö viimeaikaisen japanilaismangan ja animen suomalaiseseen suosioon myös yhtenä osatekijänä se, että siitä kiinnostuneet nuoret on kasvatettu Muumi-videoita katsomalla eli he ovat tottuneet pikkulapsesta lähtien anime-estetiikkaan.

Kun Filmkompanietin maailman ensimmäinen 3D-Muumikin pyörii valkokankailla, jää nähtäväksi, millaisen suosion se saavuttaa Japanissa, jossa Quality Experience Design käänsi elokuvan 3D-kuosiin. Vai valloittavatko janssonmaiset huopamuovit edes japanilaisen anime-Muumin kasvattaman Suomen nuoren polven?

Muumien japaninkieliset nimet

Muumipeikko	Muumin (Moomin)
Muumipappa	Muuminpapa
Muumimamma	Muuminmama
Nuuskamuikkunen	Snafkin (Snufkin)
Niiskuneiti	Nonnon (1969-72), Floren (1990-91)
Niisku	Snooku (Snork)
Pikku Myy	(Chibi no) Mii
Hemuli	Hemuri
Hattivatti	Nioro-nioro
Nipsu	Snifu
Mörkö	Moran

Lähdeviitteet

- 2 Muumi-sarjan alkukrediittijakso, Muumi-laulu www.youtube.com/watch?v=FXTFu456Gbk&NR=1
- 3 Mushi Production Shiryosho, 196 Tokio, 1977, s. 78.
- 4 www.youtube.com/watch?v=-i8oWS3bFA&NR=1
- 5 Ibid.
- 6 Niskanen, Eija. ”Dbbauksella Suomen lasten nähtäväksi”. Peili, 1992; (4): 35.
- 7 Ibid.
- 8 www.benelic.com/moomin_cafe/
- 9 www.youtube.com/watch?v=l1yfHQisFVc&feature=related
- 10 Mushi Production Shiryosho, 1962-1973. Tokio, 1977.
- 11 Michael Arias ei toki tullut ulkopuolelta japanilaiseen anime-teollisuuteen, vaan on asunut toistakymmentä vuotta Japanissa, osaa kieltä sujuvasti, ja pääsi Matrixin sivutuote Animatrix-animaation kautta sisään alalle Japanissa.
- 12 www.unijapan.org
- 13 Ason hallituksen aikana oli suunnitelma rakentaa iso anime-keskus Tokioon, mutta suunnitelma haudattiin, kun 2009 hallitus vaihtui.

